

Aan:
de voorzitter en de leden van
provinciale staten van Drenthe

Assen, 2 maart 2004

Ons kenmerk 9/7.2/2004001929

Behandeld door mevrouw M.T.M. Leijn (0592) 36 53 63

Onderwerp: Openbaarheid informatie van het Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) over genetisch gemodificeerde
organismen

Geachte voorzitter/leden,

In de vergadering van de Statencommissie Milieu, Water en Groen van 12 januari 2004 is naar aanleiding van veldproeven van de AVEBE met genetisch gemodificeerde aardappelen een discussie gevoerd over de mogelijke rol van de provincie bij de teelt van genetisch gemodificeerde gewassen. Tijdens dit overleg kwam de vraag naar voren of de gegevens van het Ministerie van VROM over de experimenten met genetisch gemodificeerde organismen wel voldoende recent en openbaar zijn. Gevraagd is of het college meer recente informatie beschikbaar heeft en zo niet, of het college bij de minister van VROM zou willen aandringen op verslaglegging en openbaarmaking.

Ons is gebleken dat informatie rond de toelating van genetisch gemodificeerde organismen in een uitgebreide en goed bijgehouden vergunningendatabase beschikbaar is. Als bijlage treft u een van de adviezen van de Commissie Genetische Modificatie aan met betrekking tot de veldproef van AVEBE. Dit advies dateert van 17 september 2003. Meer informatie kunt u vinden via de website van het Ministerie van VROM, www.vrom.nl/biotechnologie_online.

Het Ministerie van VROM is ook verantwoordelijk voor het toezicht op de naleving van de regels rond de veldproeven met genetisch gemodificeerde gewassen. De laatst beschikbare rapportage van de VROM-Inspectie is de Jaarrapportage 2002. Hierin (zie bijlage 2) wordt in zijn algemeenheid melding gemaakt van de controle op de veldproeven met genetisch gemodificeerde organismen. De Inspectie noemt de naleving van de regels redelijk tot goed.

Wij constateren hiermee dat de informatie van het Ministerie van VROM voldoende toegankelijk en ook voldoende recent is. Wij hopen u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Hoogachtend,

gedeputeerde staten van Drenthe,

, secretaris

, voorzitter

Bijlage(n):
tk/coll.

Commissie Genetische Modificatie

Advies betreffende: **Veldproef met genetisch gemodificeerde aardappelplanten met een verlaagd amylosegehalte**

Kennisgever: **AVEBE b.a**

COGEM kenmerk
CGM/030909-01

BGGO nummer
BGGO 03/04

Datum advies
17 september 2003

Inleiding

Het doel van de door AVEBE b.a. aangevraagde experimenten is middels veldproeven de agronomische eigenschappen van de genetische gemodificeerde aardappelplanten (*Solanum tuberosum*) met een gewijzigde zetmeelsamenstelling te evalueren. Tevens zal vermeerdering van de genetisch gemodificeerde aardappelplanten plaatsvinden. De aanvraag is een uitbreiding van de bestaande vergunning BGGO 01/11. De onderhavige aanvraag omvat een uitbreiding met alle zetmeelrassen (i.p.v. van slechts het ras Karnico) als uitgangsorganisme, en een herziening van de beschrijvingen van de locaties waarbij in vergelijking met BGGO 01/11 een tweetal locaties zijn gewijzigd. De vergunningaanvraag betreft kleinschalige werkzaamheden met genetisch gemodificeerde aardappelplanten in de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Eemsmond, Emmen, Pekela en Veendam.

De aanvraag omvat aardappelplanten, waarin het *kgz* gen, dat codeert voor een korrelgebonden zetmeelsynthase (KGZ), is ingebracht. Het *kgz* gen is in 'antisense' oriëntatie ingebracht samen met het 5' gedeelte van het *kgz* cDNA in 'sense' oriëntatie waardoor een inverted repeat configuratie ontstaat. Dit resulteert in onderdrukking van de expressie van het in de plant aanwezige *kgz* gen hetgeen een verlaging van het amylosegehalte in knollen tot gevolg heeft. De genetisch gemodificeerde aardappelplanten zijn vrij van antibioticumresistentiemarkers.

In aardappelen komen twee soorten zetmeel voor, amylopectine en amylose. Amylopectine heeft, in tegenstelling tot amylose een sterk vertakte structuur. Zuiver amylopectine wordt gebruikt bij specifieke technische hoogwaardige toepassingen in onder andere de textiel- en papierindustrie. De aanvrager verwacht dat dankzij dit zuivere amylopectinezetmeel er bij de verwerking voor hoogwaardige toepassingen minder energie en chemische hulpstoffen nodig zijn.

Voorgaande COGEM adviezen

De COGEM heeft positief geadviseerd over de aanvraag BGGO 01/11 op 29 oktober 2001 (CGM/011029-01). In dit advies heeft de COGEM gesignaleerd dat de mogelijkheid bestaat dat een getrunceerd KGZ-eiwit tot expressie komt en dat er in geval van opschaling nadere gegevens omtrent de expressie van dit genproduct moeten worden verstrekt. De COGEM stelde echter ook dat het ontbreken van de gegevens niet van invloed is op de (positieve) beoordeling van de betreffende aanvraag. De COGEM heeft op verzoek van het ministerie van VROM hier later een nadere toelichting op gegeven (CGM 020612-08). In dit advies geeft de COGEM aan dat het theoretisch mogelijk is dat het in sense oriëntatie geplaatste *kgz* DNA, eventueel met sequenties van het in anti-

sense geplaatste *kgz* –cDNA aanleiding kan geven tot een nieuw expressieproduct. De aanvrager heeft het construct zodanig ontworpen dat transcriptie zal plaatsvinden maar dat als gevolg van de 'inverted repeat' oriëntatie translatie (omzetting van RNA naar eiwit) van de gevormde transcripten waarschijnlijk niet zal plaatsvinden. Dit als gevolg van intern hybridiseren van de RNA transcripten waarbij secundaire structuren gevormd worden die translatie van die transcripten onmogelijk maakt (1,2). Tevens is het waarschijnlijk dat als gevolg van de vorming van secundaire RNA-structuren de transcripten gevoeliger zijn voor intracellulaire degradatieprocessen (3,4,5). Dezelfde degradatieprocessen worden verondersteld de basis te zijn voor het in de genetisch gemodificeerde aardappelplanten opgewekte 'antisense' effect. Op basis van de bovenstaande argumenten wordt de kans dat in de onderhavige aardappelplanten nieuwe expressieproducten gevormd worden onwaarschijnlijk geacht.

Daarnaast geeft de COGEM in haar advies aan dat indien het getrunceerde KGZ-eiwit tot expressie zou komen de mogelijke gevolgen voor mens en milieu uiterst beperkt blijven. De argumenten die hiervoor worden gegeven zijn dat het ten eerste geen vreemd DNA betreft. Uit een lange historie van veilig gebruik blijkt dat het KGZ-eiwit in niet gemodificeerde planten niet toxisch is en er geen redenen zijn om aan te nemen dat dit anders zou zijn voor slechts een deel van het eiwit. Ten tweede is uit eerdere beoordelingen gebleken dat de aanwezigheid van antisense *kgz* cDNA niet leidt tot de vorming van nieuwe expressieproducten die tot effecten kunnen leiden bij mens en milieu.

Overigens is er bij de voorgestelde werkzaamheden geen sprake van vervoeding of humane consumptie waardoor eventuele gezondheidsrisico's als gevolg van vervoeding en consumptie nihil zijn.

Aspecten van het gewas

De COGEM beschrijft in haar advies van 29 oktober 2001 (CGM/011029-01) uitgebreid de risico aspecten van het gewas aardappel. In dit advies wordt aandacht besteed aan de structuren die de aardappel kent voor verspreiding en overleving: pollen, zaden en knollen. De COGEM concludeerde destijds en is nog steeds van mening dat risico's van verspreiding en overleving verwaarloosbaar klein zijn. De aardappel vormt geen onderdeel van de Nederlandse flora en uitkruising naar wilde verwanten vindt niet plaats. Uitkruising naar andere cultuurrassen is wel mogelijk. Hierbij dient te worden opgemerkt dat aardappel in Nederland vegetatief wordt vermeerderd. Aardappelknollen zijn vorstgevoelig en kunnen alleen zachte winters overleven.

De COGEM is verder van mening dat de risicoanalyse die destijds uitgevoerd is voor het aardappelras Karnico niet rasspecifiek is en dus ook van toepassing is op andere zetmeelrassen.

Eerdere experimenten hebben uitgewezen dat een verlaagd amylosegehalte niet van invloed is op de vorstgevoeligheid van aardappelknollen (verslag Karna in het kader van vergunning BGGO 93/14, d.d. 22 december 1994, kenmerk WMS9415/ph). De COGEM heeft naar aanleiding van deze resultaten een advies afgegeven (CGM/950203-07) waarin gesteld wordt dat de conclusie zich uitstrekt tot alle genetisch gemodificeerde aardappelen met een verlaagd amylosegehalte, ongeacht het uitgangsras waar de genetisch gemodificeerde aardappelen van afgeleid zijn. De COGEM heeft het advies CGM/990112-01 uitgebracht in het kader van een wijzigingsverzoek van BGGO 95/05

voor opschaling tot grootschalige teelt van de rassen Apropos en Apriori, waarvan de zetmeelsamenstelling veranderd was. De COGEM was van oordeel dat er geen bezwaar bestond tegen de voorgestelde werkzaamheden van klasse 5 en stelt nogmaals dat een verlaging van de hoeveelheid van amylose geen ongewenste invloed zal hebben op de vorstgevoeligheid van aardappelknollen.

Moleculaire karakterisatie

De aardappelplanten zijn genetisch gemodificeerd met behulp van het plasmide pKGBA50mf-IR1.1, dat afgeleid is van vector pBIN19. Op pKGBA50mf-IR1.1 zijn de complete sequenties van een tweetal genen aanwezig: *kgz* in 'antisense' oriëntatie en *nptIII*. Alleen het *kgz* 'inverted repeat' construct is gelegen achter een in eukaryoten werkzame promotor en komt tot expressie in planten. Het *nptIII* gen is geplaatst op de backbone sequentie achter een prokaryote promotor en zal niet in het genoom van planten worden ingebouwd en dus ook niet tot expressie komen. Naast de bovengenoemde genen bevat pKGBA50mf-IR1.1 enkele regulatoire sequenties die dienen als startplaats voor replicatie in prokaryoten. Deze zogenaamde 'origins of replication' zijn in planten niet functioneel. De COGEM is van mening dat aan alle criteria voor de beschrijving van de constructen zoals die vereist zijn voor een klasse 3 experiment, wordt voldaan. De COGEM blijft bij haar eerdere signalering in het advies CGM/011029-01 dat in het algemeen de mogelijkheid bestaat dat een getrunceerd KGZ-eiwit tot expressie wordt gebracht en dat in geval van opschaling nadere gegevens omtrent de expressie van dit genproduct moeten worden onderzocht. Een nadere toelichting waarom dit niet van belang is bij onderhavige aanvraag wordt uitgelegd in de paragraaf voorgaande COGEM adviezen (op pagina 2) en in het advies CGM/020612-08.

Schaal van het experiment

Het betreft hier een klasse 3 veldexperiment volgens de indeling zoals die is geformuleerd in het COGEM advies CGM/990518-41. Dit houdt in dat de jaarlijkse maximale omvang van een dergelijke proef 5 hectare bedraagt verspreid over maximaal 9 locaties. Eventuele effecten hoeven niet meer strikt beperkt te blijven tot het proefobject. Om die reden is bij de beoordeling rekening gehouden met de gevolgen van de expressie van de betreffende genen en de schaal van de voorgenomen werkzaamheden, op basis van resultaten uit eerdere proeven met dezelfde of vergelijkbare planten.

Conclusies en Advies

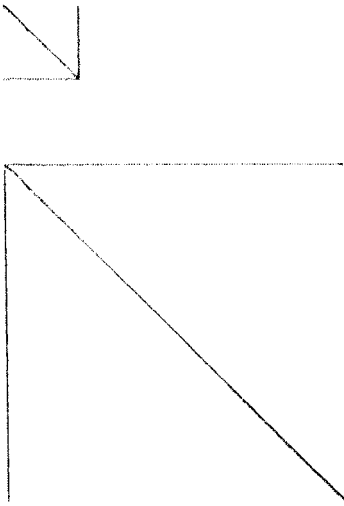
De COGEM heeft tegen de in de aanvraag beschreven werkzaamheden, onder de voorgestelde voorwaarden, geen bezwaar. De in het vorige advies (CGM/011029-01) beschreven risicoanalyse was niet specifiek voor het aardappelras Karnico maar is van toepassing op alle nu bekende zetmeelaardappelrassen. Samenvattend acht de COGEM de risico's van deze veldproef voor mens en milieu verwaarloosbaar klein op basis van de volgende argumenten.

Aardappel kruist niet uit naar wilde verwanten. Aardappel kan wel uitkruisen naar andere cultuurrassen, maar hierbij dient te worden opgemerkt dat aardappels in Nederland

vegetatief worden vermeerderd. Uit experimenten is gebleken dat een verlaagd amylosegehalte geen effect heeft op de vorstgevoeligheid van aardappelen. De vector is voor een klasse 3 experiment voldoende gekarakteriseerd. Er is een kaart van het construct aangeleverd waaruit blijkt welke combinaties van tot expressie te brengen sequenties, regulatie sequenties en overige selectie elementen zijn gebruikt voor de modificatie. De gevolgen van de expressie van het *kgz* gen kan beoordeeld worden op basis van resultaten uit eerdere proeven met vergelijkbare planten. Hiermee wordt voldaan aan de criteria voor een klasse 3 experiment.

Referenties

- (1) Wesley, SV, Helliwell CA, Smith, NA, Wang, M, Rouse DT, Liu, Q, Gooding PS, Singh, SP, Abbott, D, Stoutjesdijk PA, Robinson, SP, Gleave AP, Green, AG and Waterhouse PM (2001). Construct design for efficient and high-throughput gene silencing in plants. *The Plant Journal* Vol. 27, pp. 581-590.
- (2) Muskens, MWM, Vissers APA, Mol, JNM, Kooter JM. (2000) Role of inverted DNA repeats in transcriptional and post-transcriptional gene silencing. *Plant Molecular Biology* Vol. 43, pp. 243-260.
- (3) Yu, H, Kumar PP. (2003). Post-transcriptional gene silencing in plants by RNA. *Plant Cell Reports* (gepubliceerd online 21 augustus 2003).
- (4) Wassenegger M. and Pélissier T. (1998). A model for RNA-mediated gene silencing in higher plants. *Plant Molecular Biology* Vol. 37, pp. 349-362.
- (5) Matzke M, Matzke, AJM and Kooter JM (2001). RNA: Guiding gene silencing. *Science* Vol. 293, pp. 1080-1083.

De VROM-Inspectie heeft samen met provincies, Inspectie Verkeer en Waterstaat en de politie in de maand december een uitgebreide toezichtactie uitgevoerd (actie 15-klapper) die heeft geleid tot de inbeslagname van circa 70.000 kilo vuurwerk. Dit vuurwerk is voor de jaarwisseling grotendeels onder toezicht van de Inspectie correct ingepakt en vervolgens vrijgegeven om in de handel gebracht te worden. In 2003 krijgen deze controles op de juiste classificatie van vuurwerk een vervolg.

Ketentoezicht vuurwerk

Ketentoezicht (handelingen met vuurwerk door bedrijven) en kwaliteitscontroles (voldoet consumentenvuurwerk aan de eisen) zijn in 2002 van elkaar gescheiden. De reden is dat de werkzaamheden te veel van elkaar verschilden. De doelstelling van het ketentoezicht, de kwaliteitscontroles en transportcontroles, is voor 2002 bereikt. In vijf gevallen zijn illegale bedrijven gecorrigeerd. In zestien gevallen is vuurwerk afgekeurd en uit de handel genomen. Het gaat in totaal om 20.800 kilo.

Professioneel vuurwerk

De algemene doelstelling bij het toezicht op professioneel vuurwerk is het verbeteren van de naleving van de vergunning volgens de Wet milieubeheer. Het beoogde aantal controles is als eerstelijnsaak door de provincies uitgevoerd. De Inspectie heeft zich geconcentreerd op de kwaliteit van consumentenvuurwerk.

Genetisch gemodificeerde organismen (GGO's)

De regelgeving rond GGO's is buitengewoon streng aangezien de mogelijke risico's van modificatie nog niet volledig duidelijk zijn. In 2002 is in het bijzonder aandacht besteed aan controle op de reinheid en juistheid van genetisch gemodificeerde micro-organismen. In enkele gevallen werden afwijkingen geconstateerd waartegen is opgetreden. Uit verkennend onderzoek naar eventuele besmettingen in de laboratoriumomgeving blijkt dat er voldoende aandacht is voor desinfectie en schoonmaak in de laboratoria.

Via de Regeling genetisch gemodificeerde organismen is een aantal administratief-organisatorische verplichtingen ingevoerd voor ingeperkt gebruik van deze organismen. Daarbij gaat het ondermeer om de schriftelijke vastlegging van de uitwerking

van veiligheidsregels en procedures en deugdelijke registratie in het bedrijfsinterne kwaliteitszorgsysteem.

Uit controle van universiteiten en academische ziekenhuizen blijkt dat het naleefgedrag vergeleken met eerdere jaren verder verbeterd. In enkele gevallen was sprake van onvoldoende intern toezicht. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat de VROM-Inspectie door middel van ketenonderzoek en literatuuronderzoek in enkele gevallen activiteiten ontdekte die bij de organisatie voor intern toezicht niet bekend waren. Tegen dergelijke overtredingen is strafrechtelijk opgetreden.

Veldproeven / veldexperimenten

Door een restrictief vergunningenbeleid in 2002 is het aantal proeven in het veld gedaald. In 2002 is een veldproef door milieu-activisten vernietigd. Alle vergunninghouders die een veldproef hebben uitgevoerd, zijn bezocht. Het naleefgedrag is redelijk tot goed te noemen.

Bij de implementatie van de Europese richtlijn 2001/18 zal op voorstel van de VROM-Inspectie een milieuveiligheidsfunctionaris worden belast met het dagelijkse interne toezicht op veldproeven.

Toelating tot de markt

Waar het toelating tot de markt betreft, richt de aandacht zich vooral op nog niet tot de Europese markt toegelaten organismen die elders wel zijn toegelaten. In samenwerking met het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) en de Nederlandse Algemene Keuringsdienst (NAK-L) is in 2002 zo'n 2-5% van de import van koolzaad bemonsterd. Vermenging met genetisch gemodificeerd materiaal is daarbij niet aangetroffen.

Bestrijdingsmiddelen/gassing

Twintig procent van de containers die in Nederland worden ingevoerd vormen een gezondheids- of veiligheidsrisico voor degenen die er bij in de buurt komen. Dit blijkt uit 'Gasmetingen in importcontainers', een rapport dat het RIVM in opdracht van de VROM-Inspectie heeft opgesteld. Gas dat was bedoeld voor dierplaagbestrijding brengt dus soms gezondheidsrisico's voor mensen met zich mee.

Het Rijksinstituut voor de Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en de VROM-Inspectie deden in mei en juni van 2002 onderzoek in de Rotterdamse haven. De risico's bleken aanzienlijk.